

УДК 339.74:339.72.053.1

С. С. Пацківський,

Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка,
кафедра «Світового господарства і міжнародних економічних відносин»

КРИЗА ЄВРО І ФІНАНСОВО-БОРГОВА КРИЗА ЄВРОСОЮЗУ

Анотація: Під впливом світової фінансово-економічної кризи виникла суттєва боргова криза у більшості країн ЄС. Її наслідком стала системна криза євро, якій, за відсутності невідкладних антикризових заходів, загрожує найбільше падіння з моменту її введення. Проаналізовано розмір дефіциту бюджету країн ЄС та встановлено країни, показники яких вийшли за межі критеріїв Маастрихтської угоди, і зумовлюють небезпеку економіці Євросоюзу. Оцінено державний борг країн ЄС.

Ключові слова: Євросоюз, фінансово-економічна криза, євро, дефіцит бюджету, фінансова заборгованість, валютний курс, фінансова система, державний борг, Маастрихтські критерії, кредитний рейтинг.

Аннотация: Под влиянием мирового финансово-экономического кризиса возник существенный долговой кризис в большинстве стран ЕС. Вследствие чего возник системный кризис евро, которому, при отсутствии неотложных антикризисных мер, грозит самое большое падение с момента введения. Проанализированы размер дефицита бюджета стран ЕС и установлены страны, показатели которых вышли за пределы критериев Маастрихтского соглашения, и несут угрозу экономике Евросоюза. Оценен государственный долг стран ЕС.

Ключевые слова: Евросоюз, финансово-экономический кризис, евро, дефицит бюджета, финансовая задолженность, валютный курс, финансовая система, государственный долг, Маастрихтские критерии, кредитный рейтинг.

Постановка проблеми. Післякризовий період розвитку країн Європи характеризується високим рівнем невизначеності. Незважаючи на позитивні зрушення наприкінці 2009 - початку 2010 року загроза погіршення економічних показників у більшості країн Європи, в тому числі Євросоюзу, мають високий рівень імовірності. Продовжує загострюватися ситуація у Греції, певні труднощі зазнають такі країни як Португалія, Іспанія, Ірландія і в меншій мірі Італія через свою слабку фінансову позицію [19]. Подолати усі ці труднощі країнам самостійно буде достатньо важко, тому за цих умов зростає значимість європейського зближення країн, збільшується роль Євросоюзу у пошуку антикризових заходів.

Внаслідок світової фінансово-економічної кризи суттєво ослабла євровалюта, багато фахівців з міжнародної економіки наголошують на наявності кризи євро, курс євро відносно долару в останні часи має стійку тенденцію падіння. Все це зумовлює необхідність систематичних досліджень й виявлення об'єктивних причин.

Ще одним з негативних наслідків світової фінансово-економічної кризи є суттєва фінансова заборгованість країн Євросоюзу, яка суттєво збільшує їх фінансову безпеку, що робить даний напрямок дослідження не тільки актуальним, а й украй необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні данні євростату свідчать про системне охоплення країн Європи світовою фінансово-економічною кризою. Не зважаючи, на сумісні зусилля країн Євросоюзу, розробку та запровадження антикризових заходів, більшості країн об'єднання не вдалося уникнути серйозних економічних проблем. Вивченню та оцінці наслідків фінансово-економічної кризи для країн Євросоюзу приділено увагу у роботах вітчизняних та зарубіжних учених. Загальні економічні проблеми, які породжені кризою, її причини та наслідки висвітлюються у роботах Базікова А.А., Бариша К., Грініна В.Г., Гузенбауера А., Нікішиної М.В., Плешивцевої А.Г., Подсветовой Т.А., Саніна В.Ф., Сапіра Ж., Цветкова К., Чухно А., Шабаль П. та багатьох інших [3; 4; 6; 7; 21; 22; 23; 25; 26; 27]. Пошуку шляхів та визначенню стратегій виходу з кризи присвячено наукові публікації Заздравних А., Коновалова В., Нещадина А., Нуті М., Сорокоумова С. та інших [15; 17; 18]. Особливу увагу фінансовим аспектам економічної кризи приділили Бобильова М. В., Дорошенко І. В., Дудко Н.В., Петрова А.О [5; 8; 20]. Проте, роботи зазначених вчених здебільшого присвячені розгляду передумов та причин, етапів розвитку та наслідків фінансово-економічної кризи, причому окремі вчені проводять дослідження у глобальному масштабі, інші беруть до уваги конкретні країни. Поза увагою залишаються наявність принципових взаємозв'язків між виникненням криз та недоліками економічної поведінки окремих країн. На даний час актуальною залишається оцінка глибини проникнення кризи у фінансову сферу країн Євросоюзу, виявлення міри залежності та стійкості у період кризи європейської валюти, зокрема, євро.

Формування цілей. Виявлення економічних тенденцій, характерних для країн Євросоюзу під час кризи. Дослідження положення євро на світовому фінансовому ринку під час фінансово-економічної кризи. Оцінка її впливу на міцність та вразливість євро. З'ясування рівня фінансово-боргової кризи у країнах

Євросоюзу. Визначення напрямів запобігання подальшого поглиблення кризи й руйнування економіки країни ЄС.

Виклад основного матеріалу. Вже більше шестидесяти років у Європі відбуваються інтеграційні процеси. Одним з найбільших міжнародних утворень у Європі є Євросоюз, до складу якого, на сьогоднішній день входять двадцять сім країн Європи: Бельгія, Німеччина, Італія, Люксембург, Нідерланди, Франція, Великобританія, Данія, Ірландія, Греція, Іспанія, Португалія, Австрія, Фінляндія, Швеція, Угорщина, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Чехія, Естонія, Болгарія, Румунія (країни розташовані по мірі приєднання до Євросоюзу) [13].

Євросоюз є економічно-політичним об'єднанням. У 16 із зазначених країн, а саме: Австрія, Бельгія, Кіпр, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Ірландія, Італія, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Португалія, Словенія, Іспанія, Словаччина, єдиною валютою є євро. Також валюта використовується ще в 9 державах, 7 з яких - європейські. Таким чином, євро - це єдина валюта для більш ніж 320 мільйонів європейців, а разом з територіями неофіційного обігу - для 500 мільйонів осіб. У грудні 2006 року в готівковому обігу було 610 мільярдів євро, що робило цю валюту володарем найвищої сумарної вартості готівки, циркулюючих в усьому світі, випереджаючи за цим показником долар США. Отже, від її міцності та стабільності залежить економіка не тільки країн Євросоюзу, а й інших: Ватикану, Майоту, Монако, Сан-Маріно, Сен-П'єр і Мікелону (використовують Євро відповідно до Угоди з Європейським центральним банком); Акротири й Дакелії, Андори, Косово, Сен-Бартельмі, Сен-Мартен, червогорії (неофіційне використання) євро) [11].

Однією з найбільш вагомих переваг введення єдиної європейської валюти стало зниження фінансових ризиків, пов'язаних з коливанням курсів валют, що сприяло розвитку інвестиційного простору серед країн ЄС, підвищенню темпів міжнародної торгівлі, зміцненню європейського фінансового ринку, який до того ж став ще більш гнучким та ліквідним, на макрорівні.

На мікрорівні введення євро також мало позитивний характер. Бізнес-структурам вдалося знизити фінансові витрати внаслідок відсутності потреби в зміні однієї валюти на іншу, крім того за рахунок паритету цін у єврозоні знизилася спекулятивна торгівля між країнами, а це, в свою чергу, сприяло розвитку доброякісної конкуренції, зниженню темпів інфляції. Таким чином, найважливішим наслідком запровадження євро стало створення єдиного спільного економічного простору, у межах якого з'явилися нові можливості для розвитку виробництва та зростання продуктивності праці через поглиблення конкуренції, розвиток співробітництва і кооперації [24].

На сьогоднішній день євро є другою, після американського долару, резервною валютою, частка якої у Міжнародних накопиченнях іноземних валютних резервів постійно зростає (рис. 1), з 17,9% у 1999 р. до 26,5% у 2008 р., тобто на 8,6%. Це найбільший приріст серед усіх валют, які складають Міжнародні накопичення іноземних валютних резервів. В той же час частка американського долару протягом 1999-2008 р., знизилася з 70,9 до 64% [11]. Все це свідчило про зростання ролі євро, як загальноєвропейської валюти.

Проте, світова фінансово-економічна криза суттєво «похитнула» євро, хоча і відбулося це не одразу. Враховуючи, що основна конкуренція між валютами склалася між євро та американським доларом оцінити міцність та стабільність євро доцільно у розрізі динаміки співвідношення курсів саме цих валют.

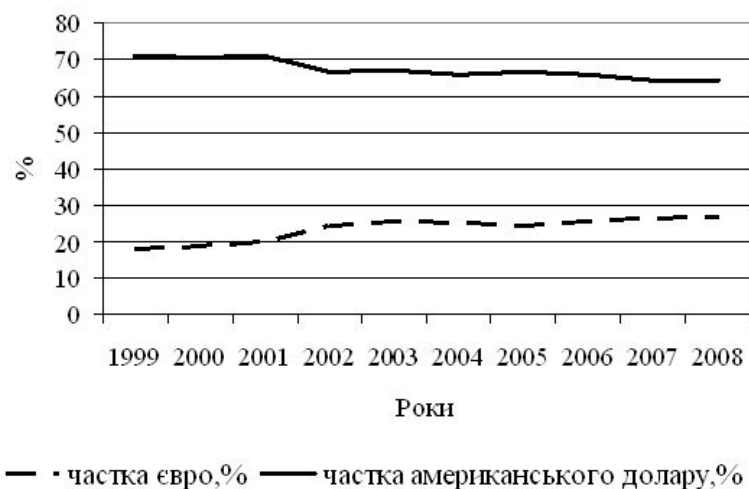


Рис. 1. Динаміка частки євро та американського долару у Міжнародних накопиченнях іноземних валютних резервів

Дестабілізація євро почалася вже у 2008 році, коли у березні місяці євро відносився до долару як 1 до 1,25. Це було зумовлено тим, що більшість інвесторів та фінансистів вважали більш міцною валютою долар. Але це суттєво не зашкодило євро, курс якого у весняно-літньому періоді 2008 року поступово збільшувався. Квітень 2010 року став випробувальним місяцем для євро, оскільки саме у цей період курс євро почав стрімко знижуватися. Якщо у грудні 2009 року євро коштувало 1,51 дол., то вже у квітні – 1,35, тобто знизився більш, ніж на 10% [9]. У перші дні травня курс євро продовжував знижуватися, темп падіння становив 3,5%, і зафіксувався на рівні 1,28. Це найнижчий рівень за останні 14 місяців. [10]. У подальшому експерти не очікують швидкого відновлення євро. І справа тут не тільки у поглибленні кризи в окремих країнах, членах Євросоюзу, а в тому, що за останніми даними економіка США та країн Азії розвивається випереджаючими темпами порівняно з Євросоюзом [9].

Досить важко однозначно встановити причину квітневого падіння курсу євро відносно долару США. Проте, оскільки введення єдиної європейської валюти зумовило високий ступінь взаємозалежності економічних та фінансових систем країн-учасниць, то більш гостра криза в окремих країнах стає вагомою причиною послаблення позицій євровалюти. До таких країн відносяться Греція, Португалія, Італія, Бельгія, Ірландія та інші, кредитні рейтинги яких останнім часом суттєво погіршилися. І причиною тому є дефіцит бюджету та значний державний борг.

За даними євростату у 25 країнах з 27 Євросоюзу має місце дефіцит бюджету і лише у двох країнах ЄС витратна частина бюджету менше доходної: у Великобританії та Мальті (табл.1). Найбільший дефіцит бюджету, більше 100 млрд \$, у 2009 році спостерігався у Франції – 216 млрд \$, Німеччині – 142 млрд \$, Іспанії – 115,9 млрд \$, Італії – 107,9 млрд \$. Друга група країн – це країни, в яких дефіцит бюджету становив 30-40 млрд \$: Нідерланди – 37 млрд \$, Греція – 36,5 млрд \$.

\$, Ірландія – майже 30 млрд \$ [1]. Не зважаючи на те, що дефіцит бюджету Франції, Німеччини, у декілька разів перевищує дефіцит бюджету Нідерландів, Греції, Ірландії, економіка останніх країн виявилася більш вразливою, перед усім, внаслідок більш слабкої їх фінансової позиції у Євросоюзі й більш низьких кредитних рейтингів.

Відповідно до Маастрихтської угоди рівень дефіциту бюджету не має перевищувати 3% ВВП, тоді вважається, що економіка країни функціонує нормально. Як свідчать дані табл.1 та рис. 2, у безпечній зоні дефіциту бюджету перебувають лише 4 країни ЄС - серед них Угорщина, Польща, Данія, Болгарія (їх дефіцит бюджету не перевищує 3% ВВП).

Найбільший відсоток дефіциту бюджету від ВВП спостерігається в Ірландії – 16,8%, Греції та Франції, близько 10%. Суттєвою, більше 5%, частка дефіциту бюджету у ВВП є в таких країнах як Бельгія, Іспанія, Італія,

Таблиця 1. Стан бюджету країн ЄС у 2009 р.

Країна	ВВП, млрд \$	Доходи бюджету, млрд \$	Витрати бюджету, млрд \$	Дефіцит бюджету, млрд \$	Рівень дефіциту бюджету відносно ВВП, %
Австрія	323,1	181,2	194,4	13,2	4,1
Бельгія	381,0	204,9	230,9	26	6,8
Болгарія	90,5	18,4	18,9	0,5	0,6
Великобританія	2149	819,9	1,132	-	-
Греція	341	108,7	145,2	36,5	10,7
Данія	198,6	175,4	175,6	0,2	0,1
Естонія	24,36	7,293	8,042	0,749	3,1
Ірландія	176,9	74,82	104,6	29,78	16,8
Іспанія	1368	420,4	536,3	115,9	8,5
Італія	1760	960,1	1068	107,9	6,1
Кіпр	22,97	9,689	10,72	1,031	4,5
Латвія	32,4	9,501	12,15	2,649	8,2
Литва	54,84	13,09	16,62	3,53	6,4
Люксембург	38,37	17,83	19,76	1,93	5,0
Мальта	9,831	4,119	3,736	-	-
Нідерланди	654,9	335,4	372,5	37,1	5,7
Німеччина	2811	1398	1540	142	5,1
Польща	690,1	83,68	93,47	9,79	1,4
Португалія	233,4	91,89	106,8	14,91	6,4
Румунія	255,4	50,78	61,51	10,73	4,2
Словаччина	115,7	29,08	34,68	5,6	4,8
Словенія	55,84	20,58	23,54	2,96	5,3
Угорщина	184,9	44,1	44,8	0,7	0,4
Фінляндія	182,6	115,7	122,6	6,9	3,8
Франція	2110	1229	1445	216	10,2
Чехія	256,6	76,71	85,65	8,94	3,5
Швеція	333,5	196,9	211,4	14,5	4,3

Латвія, Литва, Португалія – ці країни знаходяться на межі ризику загострення економічних проблем [1], вони не зможуть їх вирішити без додаткового фінансування, тому продовжуватимуть жити у борг.

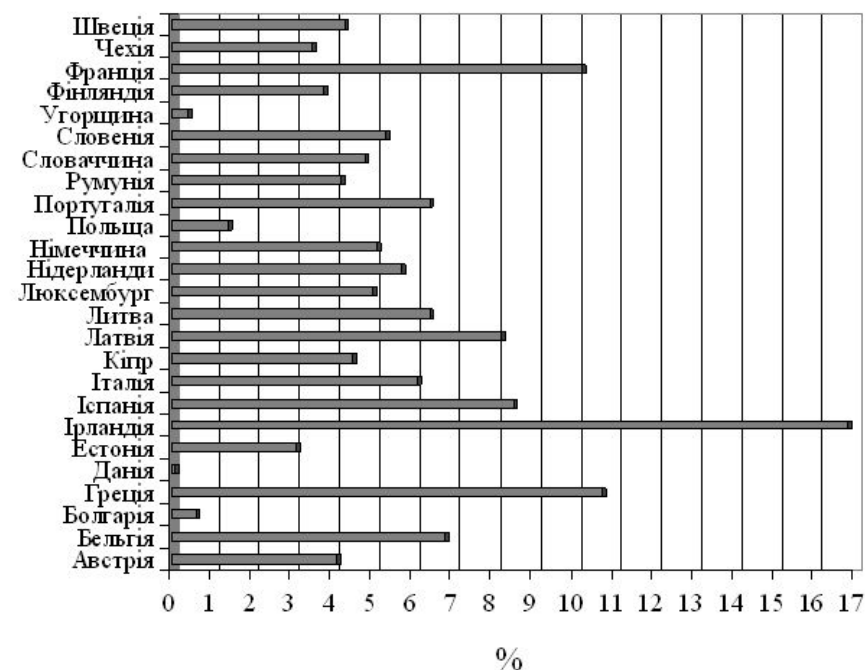


Рис.2. Рівень дефіциту бюджету країн ЄС відносно ВВП у 2009 р.

Для економіки Євросоюзу більш небезпечним є суттєвий дефіцит бюджету таких країн як Німеччина, Франція, Італія, Іспанія, оскільки їх роль у забезпеченні економічної стабільності у Євросоюзі значно більша, оскільки частка їх ВВП у ВВП Євросоюзу становить 19, 14, 11 та 9%, відповідно; в той час, коли Греції, Бельгії, близько 2%, Португалії 1,6%, країн Прибалтики, менш 1%.

Для виявлення повної картини щодо фінансового стану країн Євросоюзу необхідно проаналізувати динаміку державного боргу (табл. 2). Відповідно до Маастрихтської угоди державний борг країни має не перевищувати 60% від ВВП [16]. З огляду на це критерій країни Євросоюзу виділено групи країн відповідно з рівнем державного боргу відносно ВВП.

Таблиця 2. Рівень державного боргу країн ЄС відносно ВВП у 2008-2009 рр.

	Відсотків до ВВП		Відсоткова зміна частки державного боргу у ВВП, %
	2008	2009	
Менш 60% від ВВП			
Болгарія	14,1	14,7	0,6
Данія	33,5	38,5	5
Естонія	4,8	7,5	2,7
Іспанія	40,7	50	9,3
Кіпр	49,1	52,4	3,3
Латвія	19,5	32,5	13
Литва	15,6	20,9	5,3
Люксембург	10,2	14,5	4,3
Польща	45,2	47,5	2,3
Румунія	14,7	20	5,3
Словаччина	28,7	37,1	8,4
Словенія	23	34	11
Фінляндія	34,2	41,4	7,2
Чехія	26,8	32,8	6
Швеція	36,7	43,2	6,5
Більш 60% від ВВП			
Австрія	62,6	66,5	3,9
Бельгія	89,6	99,0	9,4
Великобританія	51,8	68,5	16,7
Італія	105,8	115,2	9,4
Мальта	63,8	67	3,2
Нідерланди	58,2	62,2	4
Німеччина	66	77,2	11,2
Португалія	66,4	75,2	8,8
Угорщина	72,9	78	5,1
Франція	68,1	79,7	11,6
Греція	97,4	113,4	16
Ірландія	44,2	63,7	19,5

До групи ризику увійшли такі країни як Австрія, Бельгія, Великобританія, Італія, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Угорщина, Франція, Греція, Ірландія, їх державний борг перевищує 60% ВВП. А у таких країнах як Бельгія, Італія, Греція рівень державного боргу був на рівні чи, навіть, перевищував 100% ВВП у 2009 р. [2].

Серед країн першої групи найбільше зростання рівня державного боргу відносно ВВП спостерігається у Латвії та Словенії, збільшення становило 13 та 11%, відповідно. Суттєво зріс рівень державного боргу відносно ВВП також у таких країнах як Іспанія, Словаччина, Фінляндія – на 7-9%. І лише в Болгарії вдалося під час піку кризи зберегти рівень державного боргу відносно ВВП на одному рівні – не більше 15%. Незначний приріст, в межах 2-3%, має місце в Естонії та Польщі. Все це свідчить про дієвість прийнятих антикризових заходів у цих країнах [2].

Серед усіх країн Євросоюзу найбільший приріст рівня державного боргу відносно ВВП спостерігається в Ірландії – 19%, це призвело до того, що у 2009 році країна вже не витримала вимог Маастрихтської угоди, оскільки з 44,2% рівень державного боргу відносно ВВП зріс до 63,7%, тобто є більшим за 60%. Аналогічна ситуація спостерігається і у Великобританії, якщо у 2008 році рівень державного боргу відносно ВВП був менше 60%, то вже у 2009 зріс до 68,5%, тобто майже на 17%. Незважаючи на незначний приріст рівня державного боргу відносно ВВП, лише на 4%, у Нідерландах, країна також має показник вище 60% [2]. Усі інші країни протягом всього досліджуваного періоду мали рівень державного боргу відносно ВВП вище 60%. Подальше нарощування державного боргу загрожує фінансовій системі цих країн, а оскільки до групи ризику потрапили країни, які грають головну роль у функціонуванні Євросоюзу, серед них Великобританія, Німеччина, Франція, то є висока імовірність безпеки фінансово-економічної ситуації в усіх країнах Євросоюзу.

Отже, оскільки між стабільністю національної валюти та заборгованістю країни має місце тісний зв'язок, то боргова криза окремих країн Євросоюзу стала основною причиною падіння євро навесні 2010 р. За таких умов важливим чинником впливу на політику євровалюти у майбутньому та на можливість запобігання кризи євро в умовах Євросоюзу є вирішення проблеми заборгованості держав – членів ЄС.

Для забезпечення фінансової безпеки Євросоюзу необхідно здійснити низку загальних першочергових заходів:

- розробити пропозиції з оптимізації бюджетної політики, які мають бути спрямовані, перш за все, на запобігання нецільовому використанню бюджетних витрат, зниження державних витрат, затвердити та ввести певні обмеження;
- визначити та схвалити інструменти активного управління державним боргом у країнах Євросоюзу;

- для досягнення основної мети Маастрихтських критеріїв, зокрема – забезпечення збалансованого розвитку економіки у межах економічного й монетарного союзу [16], доцільно переглянути граничні значення окремих з них з огляду на сучасну фінансово-економічну ситуацію. Посилення вимог для залишення країни у Євросоюзі стимулюватиме до пошуку ефективних заходів та запровадження антикризових заходів для запобігання кризи та подальшого економічного відродження, що в цілому позитивно відобразиться на економіці Євросоюзу й зробить його більш міцним.

Таким чином, можливим варіантом виходу Євросоюзу з фінансово-економічної кризи є визначення загальної антикризової економічної політики. Другим варіантом може стати виключення з Євросоюзу найбільш економічно несприятливих країн, які у найбільшій мірі загрожують поглибленню фінансово-економічної кризи. З одного боку, це зміцнить Євросоюз й дасть можливість країнам, що залишаться вийти на фазу економічного відродження, а потім і зростання. З іншого боку, країни, які вийдуть з Євросоюзу отримають шанс самостійно обрати курс своєї економічної політики і регулювати його відповідно до національних інтересів.

Висновки. За відсутності єдиної стратегії економічного розвитку Євросоюзу під час та після кризи країни Євросоюзу опинилися у панічному стані. Для боротьби з нею керівництво кожної окремої країни намагалося самостійно знайти інструменти для пом'якшення негативних наслідків фінансово-економічної кризи, шукати засоби підтримки національної економіки, що призвело до більш глибокого проникнення кризи, ніж очікувалося, а сам Євросоюз почав втрачати керованість, здатність координації дій. Підтвердженням цього стала ситуація у Греції.

Криза у Європі носить системний характер, вона показала неспроможність єдиної європейської валюти, оскільки економіки окремих країн, членів ЄС, суттєво різняться за рівнем розвитку.

Для попередження другої хвилі економічної кризи та запобігання її поглиблення у країнах Євросоюзу, для зміцнення напрацьованих економічних зв'язків та збереження цього міжнародного об'єднання необхідно, перш за все, визначити та запровадити реформу фінансової системи антикризової спрямованості. Отже, світова економічна криза вимагає перебудови фінансової системи Євросоюзу, прискорення її реформування.

Список використаних джерел:

1. Budget // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.indexmundi.com/bosnia_and_herzegovina/inflation_rate_%28consumer_prices%29.html.
2. Public debt / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.indexmundi.com/bosnia_and_herzegovina/inflation_rate_%28consumer_prices%29.html.
3. Базиков А.А., Никишина М.В., Плешивцева А.Г. Фінансово-економічний кризис: причини виникнення і наслідки розвитку/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.orelgiet.ru/091baznipl.pdf.
4. Барыш К. Новая Европа и экономический кризис/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imepi-eurasia.ru/mir.php#badalyan209>.
5. Бобылева М. В. Финансовые аспекты европейского экономического сотрудничества стран в период кризиса/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_26/Stati/3PDF.pdf.
6. Гринин В.Г. Деякі уроки світової кризи: не всі убожують/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_1/Levkivskiy_110.htm.
7. Гузенбаур А. Социально-политические проявления кризиса/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imepi-eurasia.ru/mir.php#sapid309>.
8. Дорошенко І. Криза на ринках фінансового капіталу/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.orelgiet.ru/091baznipl.pdf.
9. Евро может не пережить кризис/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://delo.ua/dengi/valytnyj-gynok/evro-mozhet-ne-perezhit-138058/>.
10. Евро поднялся с 14-месячного минимума на мировых рынках/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bankir.ru/news/article/5118989>.
11. Евро/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%B2%D1%80%D0%BE>.
12. Европа мечтает сбегать от евро / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://digest.subscribe.ru/economics/kris/n234874083.html>.
13. Европейский союз/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%BE%D1%8E%D0%B7#.D0.AD.D0.BA.D0.BE.D0.BD.D0.BE.D0.BC.D0.B8.D0.BA.D0.B0_.D0.95.D0.A1.
14. Євросоюз перевищив норми дефіциту бюджету, МВФ лякає кризою/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2010/04/23/233599/>.
15. Коновалов Владислав Модели стабилизации экономического роста в условиях кризиса / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imepi-eurasia.ru/economika.php#soder210>.
16. Маастрихтские критерии/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B8%D1%85%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B8#.D0.A1.D1.82.D0.B0.D0.B1.D0.B8.D0.BB.D1.8C.D0.BD.D0.BE.D1.81.D1.82.D1.8C_.D1.86.D0.B5.D0.BD.
17. Нещадин А., Заздравных А., Сорокоумов С. Стратегия в условиях кризиса/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imepi-eurasia.ru/economika.php#soder210>.
18. Нути М. Стратегии выхода из кризиса/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imepi-eurasia.ru/mir.php#nuti409>.
19. Партач Наталя У Європі новий етап економічної невизначеності, але з ознаками відновлення наприкінці 2010 року - Докризовий рівень ВВП і зайнятості населення в ЄС відновиться не раніше середини 2012 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eba.com.ua/news/news_from_members/10/04161624.html.
20. Петров А.О. Причины и последствия влияния мирового финансового кризиса на развитие европейского банковского бизнеса [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum...2009_24/petrov1.pdf.
21. Подсветова Т. В. Особенности современного финансово-экономического кризиса БИЗНЕСА/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/8/Podsvetova/>.
22. Санин В.Ф. МИРОВОЙ ФИНАНСОВО-ПРОМЫШЛЕННЫЙ КРИЗИС 2008 .../[Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.klgtu.ru/magazine/2009_16/21.doc.
23. Сапир Ж. Кризис XXI века. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imepi-eurasia.ru/mir.php#sapid309>.
24. УКРАЇНА – ЄС: Економічне співробітництво/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eu.org.ua/ecu/>.
25. Цветков К. Экономические кризисы: структурный анализ/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imepi-eurasia.ru/economika.php#soder210>.
26. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nau.edu.ua/tools

/site/download.php?url=/.../site.

27. Шабаль П. Сравнительные причины и последствия кризисов 1997 и 2008 гг./ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.imepi-eurasia.ru/mir.php#nuti409>.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2010 р.



ТОВ "ДКС Центр"